

»Några fornminnen äro här icke kända...«

”Några fornminnen sedan förkristna tiden äro här icke kända, ej heller några handlingar rörande öns äldre historia . . .”

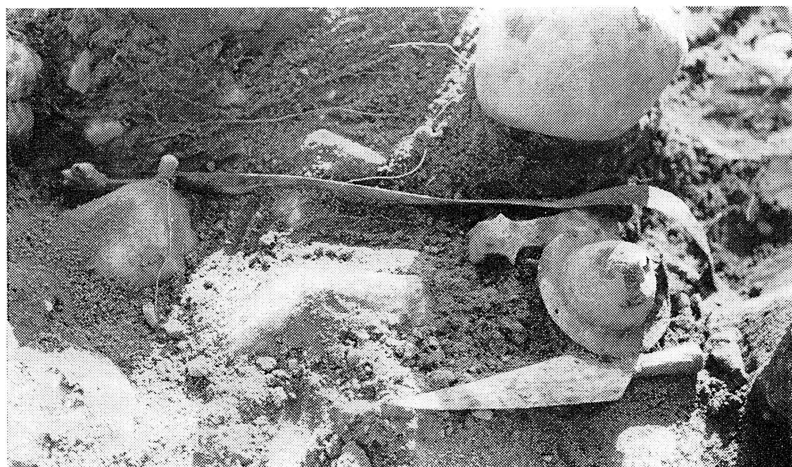
Hög i närheten av kapell-området.

(Ansågs tämligen orörd, varför Dr Hallström valde denna hög för en undersökning av själva gravskicket). Foto: K. Lärka.

Detta läser vi ur Dalarnas fornminnesförenings årsskrift 1867 om Sofia Magdalena församling enligt uppgifter av den så mångomtalade kyrkoherden C. B. Godée. Därvid blev det också, ända till år 1921, då Anders Bondesson i Utanmyra helt oväntat gjorde ett så ovanligt fynd i en jordhög intill den egna gården. — ”Fyndet för rikt för att få anses höra till den egna bygdens historia — någon storman på genomresa, som stupat och fått allt detta med sig i högen.” Så tydde man det på Historiska Muséet, dit jag sökte mig för närmare förklaring.

Det skulle dröja nästan ett årtionde, innan nästa fynd gjordes, då i samband med förödande stenkörning, som gick fram över socknen. Eftersom även Bjärså kern—Lundgårdet och själva kapellområdet med sina väldiga odlingsrösen hotades, däribland också det så sägenomspunna Vepröset, vände sig hembygdsföreningen i skrivelse till Riksantikvarieämbetet och krävde skydd för kapell-

områdets rösen ur ren miljösynpunkt. Som exempel på hur helt obekant man ännu var med Solleröns verkliga fornhistoria kan nämnas, att ansökan avslogs som obefogad — och stenkörningen fick fortsätta. Det var endast tack vare ett par unga skolpojkaras intresse och vakenhet — Hållpås-pojkar — som mitt i stenplockandet förundrade sig över vassa saker, som stack ut ur en större jordklump mitt inne i bullerstensröset. I stället för vad de gamle, förståndige, troligen skulle gjort, låta allt följa med i lasset, tog pojkarne jordklumpen med hem till sig och tinade upp den inne på stuggolvet. Ryktet om vad den innehållit spred sig snabbt — nog för att stenkörningen stoppades upp. Men då hade också ett otal rösen skövats mer eller mindre, lämnande halvtomma rösbottnar efter sig — —.

*Bild från själva fyndgruvan i högens mitt.
(Märk, fynden ännu orörda, endast som instrumenten
krafsat bort jorden). Foto: K. Lärka.*

Jag hade nöjet och upplevelsen att få arbeta som dagsverkare åt antikvarie Gustav Hallström i det återställningsarbete och den vidare undersökning, som följde. I bilden härovan ser vi en ännu tämligen orörd hög, som Hallström valde ut för att om möjligt närmare få studera själva gravskicket. Redan vid första spadtagen i högens södra sida påträffades en kvinnograv med gryta, kedja o. s. v. Djupare in i högen: en fyndgruva av samma förnämliga

art, som nyss nämnts om Hållpås-pojkarnas upptäckt. Nära nog svindlande överraskningar: nersmält silver blänktes ännu på svärdet, ett 70-tal olika föremål plockades upp. Hallström kunde helt stolt uttala, att han lika gärna kunde ha stått i Upplands rikaste bygder som uppe i ett röse på Sollerön! Detta nu vad själva gravskicket beträffar. (Se vidare "Dragkamp på Sollerön" av landsantikv. Hallert).

Dalarnes Hembygdsförbund bekostade utgrävning och återställande av en del rösen, varför konstnären Gustaf Ankarcrona, sin sjukdom till trots, fick vara med, då fynden togs upp. Han hyllades med att få vara den förste, som hade äran att "på riktigt" få plocka bland fynden — och sin natur likt, vrålade hans röst, så det ekade bort över Lundgärdet: *"Dä här är ingen död — dä här är en uppståndelse!"*

Ja, må nu också detta i fortsättningen få bli besannat! Det skulle dröja åtskilliga årtionden, kosta åtskillig ytterligare skadegörelse över gravfälten, innan — först nu — Konungen och regeringen måst ingripa och tilldela medel för gravfältens skydd och vård. "Vake de levande över deras frid!" så formulerade rådman Karl Trotzig texten till anslagstavlan av år 1929. Här möter oss ändå en Dalarnas fornhistoria, så rik och givande, så över all förväntan emot förr — — — och detta mitt i en natur, som också får räknas bland Dalarnas vackraste och mest säregna — om den nu också får vårdas på rätt sätt!

Karl Lärka.